Haddon Klingberg ml.

Ko nas pokliče *življenje*

LJUBEZEN IN ŽIVLJENJSKO DELO
VIKTORJA IN ELLY FRANKL

1851

Prevedel Rudi Meden

Haddon Klingberg ml.

Ko nas pokliče *življenje*

LJUBEZEN IN ŽIVLJENJSKO DELO
VIKTORJA IN ELLY FRANKL

IZ ZAKULISJA KNJIGE *KLJUB VSEMU REČI ŽIVLJENJU DA*

Prevedel Rudi Meden

1851
Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Navedki v izvirni knjigi *When life calls out to us: The Love and Lifework of Viktor and Elly Frankl* iz knjige Viktorja E. Frankla *Man's Search for Meaning* (© 1959, 1962, 1984, 1992) so bili objavljeni z dovoljenjem Beacon Press, Boston.

Navedki iz knjige Viktorja E. Frankla *Viktor Frankl Recollections: An Autobiography* (© 1996) so bili ponatisnjeni z dovoljenjem založbe Perseus Books, članice Perseus Books, L. L. C.

Navedki iz knjige Viktorja E. Frankla *The Doctor and the Soul* v prevodu Richarda & Clare Winston (© 1955, 1965 Alfred A. Knopf) so bili navedeni z dovoljenjem Alfreda A. Knopfa, oddelka Random House, Inc.

Navedki iz knjige Ernsta L. Freuda, Lucie Freud in Ilse Grubrich-Simitis *Sigmund Freud: His Life in Pictures and Words* (© 1978 Harcourt, Inc.) so bili ponatisnjeni z dovoljenjem založbe.

Avtor si je po najboljših močeh prizadeval ugotoviti lastništvo tu vključenega avtorsko zaščitenega gradiva. Vse morebitne napake so nenamerne in bodo po predhodnem obvestilu založniku popravljene v naslednjih izdajah.

Ta izdaja se nanaša na slovenske prevode:

Človekovo iskanje najvišjega smisla. Celje: Mohorjeva družba, 2020.

Kljub vsemu reči življenju da: psiholog v koncentracijskem taborišču. 2., prenovljena izd. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2013.

Preslišani krik po smislu: psihoterapija in humanizem. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2016.

Volja do smisla: osnove in raba logoterapije. 2., popravljena izd. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2014.

Zdravnik in duša: osnove logoterapije in bivanjske analize; Deset tez o osebi. 2., dopolnjena izd. Celje, Ljubljana: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2015.

Za Jan

Vsebina

Uvodni zapisi

11 Avtorjev pripis
19 Uvod
33 Prolog

I
Viktor Frankl 1905–1946

47 PRVO POGLAVJE: **Prva leta v novorojenem stoletju,** 1905–1915

73 DRUGO POGLAVJE: **Gimnazijska leta in svetovi onstran,** 1916–1924

93 TRETJE POGLAVJE: **Medicina, Freud in Adler,** 1924–1934

122 ČETRTO POGLAVJE: **Začetki logoterapije,** 1934–1937

143 PETO POGLAVJE: **Vse se spremeni,** 1937–1942

171 ŠESTO POGLAVJE: **Življenje in smrt v Theresienstadtu,** 1942–1944

199 SEDMO POGLAVJE: **Ognjeni krst Auschwitza in Dachaua,** 1944–1945

226 OSMO POGLAVJE: **Nekaj čaka nate,** 1945–1946

II
Elly Schwindt 1925–1946

251 DEVETO POGLAVJE: **Deklica z onstran Donave,** 1925–1937

272 DESETO POGLAVJE: **Vse se spremeni,** 1937–1946

III
Viktor in Elly: skupno življenje 1946–1997

299 ENAJSTO POGLAVJE: **Nekdo čaka nate,** 1946–1947

324 DVANAJSTO POGLAVJE: **Polemike, konflikti in kritike**

358 TRINAJSTO POGLAVJE: **Gore in meje zmogljivosti**

379 ŠTIRINAJSTO POGLAVJE: **Zasebno življenje**

414 PETNAJSTO POGLAVJE: **Pripadata vsemu širnemu svetu**

449 ŠESTNAJSTO POGLAVJE: **Ljubezen, močnejša od teme in zadnjega slovesa**

488 Fotografska priloga

491 Seznam navedenk

498 Zahvale

502 Imensko kazalo

Uvodni zapisi

Avtorjev pripis

Prvi zametki zamisli za nastanek pričujoče knjige so se porodili med daljšim izletom z avtom po Čikagu, izrecno pa med pogovorom, ki je temu sledil naslednje jutro.

Na vožnjo po mestu smo krenili pozno popoldne v soboto, 22. maja 1993. Z Dunaja v Čikago je namreč z ženo Eleonore maloprej pripotoval Viktor Frankl, ki je prišel k nam predavat, predvsem pa je semkaj spremil Elly, ki je prišla na podelitev častnega doktorata čikaške Univerze North Park. Z družino živim v Evanstonu, zato sva z ženo Janice prevzela vlogo gostitelja za zakonca Frankl, ki sta bila nastanjena v hotelu blizu našega doma.

Po sobotni dopoldanski slovesnosti, na kateri so Elly podelili častni doktorat, sta se Frankla vrnila v hotelski apartma na zasluženi počitek (Viktor je takrat štel oseminosemdeset let, Elly pa je bila dvajset let mlajša). Po običajnem popoldanskem dremežu nama je Viktor telefoniral in naju poprosil za prevoz po Čikagu. Bil je mil pomladni dan in na cesti ni bilo kdove koliko prometa. Vozili smo se pet ur, vendar smo komaj kaj videli, vmes pa sem iz avtomobila izstopil edino jaz, pa še to le takrat, ko sem šel natočit gorivo, potem ko se je že znočilo.

Ves ta čas smo si namreč pripovedovali zgode in prigode iz svoje zgodovine. Ure so nam tekle, kot bi mignil, medtem ko sta zakonca Frankl iz svojega dolgega življenja obujala spomine na leta Hitlerjeve strahovlade in na svojo pol stoletja trajajočo ljubezen, delo in potovanja križem po svetu. Beseda je, razumljivo, tu in tam nanesla tudi na marsikaj bridkega in bolečega, še več pa je bilo šal in smeha. Tik preden sta Frankla pred hotelom izstopila iz avta, pa sem ju mimogrede vprašal: »Gotovo

je te vajine štorije kdo na Dunaju že posnel?« Ne, ne, nihče. Za to ni bilo nikoli pravega časa, doma sta imela nenehno polne roke dela z Viktorjevo pogruntavščino, njegovo logoterapijo. O logoterapiji in njeni temeljni predpostavki, iskanju smisla, je bilo kajpada prelitega že nemalo črnila, z Jan pa sva pozneje doma vendarle pomislila: kakšna škoda bi bila, če bodo ob tem šli v pozabo Viktorjevi in Ellyjini osebni spomini. Ker pa to ni bilo v najinih rokah, sva misel opustila in se odpravila spat.

Naslednje jutro sem Frankla že navsezgodaj odpeljal na letališče, kjer ju je že čakal naslednji, japonski gostitelj za polet v Tokio. Med potjo pa me je Viktor presenetil z nenadnim predlogom: »Don [tako me namreč kličejo doma], sinoči sva se z Elly pogovarjala in sklenila: če ste pripravljeni priti k nama na Dunaj, si bova z veseljem utrgala čas, da vam bova zaupala vse svoje zgode in nezgode – kolikor nama bo pač dano. Kdo ve, kdaj mi bodo dnevi šteti.«

Med vožnjo domov s čikaškega mednarodnega letališča O'Hare me je na lepem prešinilo: zdaj je vse odvisno samo še od mene. Če njunih zgodb ne bom posnel jaz, jih ne bo nihče, čas pa bi nas lahko zdaj zdaj prehitel. Zato sem, ne bodi len, že naslednji mesec z denarjem, kar mi ga je ostalo od prodaje motocikla, in oborožen s prenosnim kasetofonom in fotoaparatom odpotoval na Dunaj. Moje poslanstvo je bilo te zgodbe ovekovečiti in jih s tem iztrgati pozabi. Niti sanjalo se mi ni, v kaj se spuščam.

V sedmih letih se je projekt razrasel in poglobil. Kar je bilo sprva mišljeno zgolj kot snemanje posameznih anekdot, je sčasoma preraslo v poustvaritev ljubezenske zgodbe Viktorja in Elly Frankl, skupaj z rekonstrukcijo zgodovinskega konteksta, v katerem se je njuna zgodba odvijala. Iz hipne domislice, da bi bilo o njunem življenju dobro kaj zapisati, se je naposled izcimila ta knjiga. Štipendijam, posojilom in odvezam od predavateljskih obveznosti gre zahvala, da sem se, kadar sem le utegnil, vedno znova vračal na Dunaj, tako da se mi je sčasoma nabralo za več kot sto ur zvočnih posnetkov intimnih

pogovorov z Viktorjem in Elly Frankl, dobesedno na tisoče spominov, mnenj, vtisov, zgodbic, šal in anekdot. Vse to sem na koncu katalogiziral, razvrstil in uredil na minidiskih in v obsežni računalniški podatkovni bazi.

Ob tem sta me Frankla vodila po Dunaju, da sem si na lastne oči ogledal kraje, ki so zanju in za njuno zgodovino imeli takšen ali drugačen pomen, z njima sem se udeleževal večerij s prijatelji in njunimi svojci, včasih celo pregledov pri zdravniku. Na koncu sem zbral za tisoč sto diapozitivov posnetkov Viktorja in Elly Frankl, krajev, kjer sta hodila, delala in živela, njunih znancev in drugih ljudi ter pomembnejših dokumentov iz njunega življenja. Sestal sem se z mnogimi drugimi ljudmi in opravil več kot trideset razgovorov v Evropi in ZDA. Da bi njuno zgodbo umestil v ustrezen zgodovinski kontekst, sem se zakopal v knjižnice in arhive, obiskoval muzeje in kraje spomina na holokavst ter brskal po internetu. Obiskal sem lokacije vseh štirih koncentracijskih taborišč, kamor so Viktorja internirali med vojno. Na Dunaju sem se vedno vnovič potikal po soseskah, kjer sta Viktor in Elly kdaj živela in delala, in tako polagoma dobil pravi občutek za to, kako je potekala njuna zgodba.

Pričujoča knjiga je edinstvena predvsem zaradi tednov in mesecev, ki sem jih s Frankloma prebil v skupnem pogovoru in z njima delil njun vsakdan. Dan za dnem, teden za tednom smo se lahkotno, neprisiljeno in vselej živahno pomenkovali; niti med šesturnimi seansami se nismo niti za hip dolgočasili. Elly je rekla: »Don, vsakič komaj čakava, da spet pridete. Z nikomer nisva tako odprta kot prav z vami. Vse teče kar samo od sebe, da bolje ne bi moglo biti.« Viktor pa je vskočil z medklicem: »In vse to izvabite iz naju prav vi. Vam lahko brez zadržka zaupava vse, kar se povedati da. Brez najmanjšega pomišljanja. Najinega življenja *in* najinega dela nihče ne razume tako kot vi.«

Več o tem, *kako* sem postal avtor te knjige, razkrivam proti koncu knjige, še vedno pa mi je uganka, *zakaj* se je to zgodilo.

Odgovor na ta zakaj je po Viktorjevi smrti najbrž najlepše izrazila Elly z besedami: »Veste kaj, Don, v pogovoru z vami se je Viktorju jezik razvezal kot zlepa z nikomer. Tudi z mano je bilo tako. Z živo dušo se še nisem tako odprto pogovarjala. Kot da je med nami preskočila iskra – kot takrat, ko nekoga spoznaš in kar veš: s tem človekom se hočem poročiti. Kadar naletiš na pravega prijatelja, to ni stvar izbire, lahko ga samo sprejmeš ali ne sprejmeš. [...] Res nenavadno, kako zelo ste se z Viktorjem zbližali. Med vajinimi pogovori sem bila zmerom zraven in verjemite mi, z vami je bil do kraja odprt, da nikoli tega. Kadar je šlo za njegovo družino, je namreč vedno veliko dal na zasebnost, češ to se drugih nič ne tiče.«

Viktor Frankl se ni nikoli utegnil muditi s poklicnimi življenjepisci, ki so ga vsa ta leta kar naprej oblegali. V intervju je že še privolil, vendar je še takrat zaradi obilice dela kaj hitro izgubil potrpljenje. Tako je med intervjujem leta 1974 že na začetku kategorično zahteval, naj pri navajanju konkretnih situacij iz njegovega minulega življenja te predstavijo tako, da »bo to ljudem v pomoč, ne pa da bi s tem komur koli solili pamet«. Pri tem je vztrajal tudi leta 1993, ko smo se pogovorov lotili mi. Da sem v zbiranje zgodb kot polnopravno sogovornico vključil tudi Elly, pa je bilo za zakonca Frankl očitno nekaj novega; vendar mi je že kmalu postalo jasno, da je zgodba, ki jo zapisujem in naj bi jo povedal svetu, predvsem ljubezenska zgodba.

Ker sta Frankla živela v letih Hitlerjeve strahovlade, sem se neizogibno moral prebiti skozi obsežno literaturo o temačnem času holokavsta in se pretolči skozi nikdar dorečene razprave o tem, kako se je nekaj tako strahotnega sploh moglo zgoditi. Takrat sem se šele zavedel, koliko črnila in žolča je bilo prelitega o tej dobi. Pri tem sem na eni strani zadeval ob gradivo, ki je bilo plod skrbnega preučevanja strokovnjakov, ki so v zavesti lastne pristranskosti podatke obravnavali z vso spoštljivostjo, po drugi strani pa vedno znova trčil ob »strokovnjake«, ki so bili v resnici novodobni »križarji«: ti so svoje vire presejali in

prirejali toliko časa, da so speljali vodo na svoj mlin, pri tem pa niti ne skrivali svoje politične in osebne motiviranosti. V delu nekaterih strokovnjakov in akademikov naravnost bijeta v oči dve pogosti in vse preveč človeški težnji: *potrditvena pristranskost* (to, da iščemo zgolj informacije, ki podpirajo že obstoječe prepričanje, ne menimo pa se za informacije, ki tega ne potrjujejo) in *vztrajnost lastnega prepričanja* (to, da se prepričanja oklepamo kljub nasprotnim dokazom in nočemo več o nasprotnem niti premišljati). Zavedal sem se, da bo zaradi bližine preučevanega predmeta (v mojem primeru Viktorja in Elly Frankl) objektivnost obravnave nekoliko manjša; hkrati pa sem spoznal, da objektivnosti ali nepristranskosti same po sebi ne zagotavlja niti znanstvena odmaknjenost od obravnavane tematike.

Sam nisem ne strokovnjak za vprašanje holokavsta ne zgodovinar, zato ta knjiga ni ne izčrpna ne kritična biografija, ampak prej interpretativen zapis, s katerim sem z neprikrito simpatijo skušal Viktorjevo in Ellyjino zgodbo prenesti na papir tako, kot sta mi jo izpovedala sama. Kljub temu nisem *ghostwriter*, fantomski pisec, ki bi Frankloma zgolj posodil svoje pero in ime in v njunem imenu napisal njuno osebno biografijo. Ves čas našega sodelovanja sem bil kolikor toliko neodvisen, razgovore opravljal po svoji izbiri in raziskoval tam, kjer se je to meni zdelo preudarno. Na koncu sem v knjigi združil več ključnih prvin:

– v njej sem popisal Viktorjevo in Ellyjino ljubezensko zgodbo, kakor je ni popisal še nihče,

– pripoved sem začinil s tem, kar sta o obravnavanem minulem dogajanju v naših razgovorih menila in izpovedala takrat že postarana zakonca Frankl,

– izrisal glavne postavke logoterapije,

– Franklovo zgodbo v njenem zgodovinskem kontekstu prepletel z gradivom, ki sem ga pridobil iz drugih virov in razgovorov,

– in na podlagi dognanega postregel z osebnim in poklicnim, psihološkim pogledom na zapisano.

Poseben izziv mi je bil, kako posnetke pogovorov s Frankloma »destilirati«, jih primerno strniti in iz njih izločiti balast. Prvič, lahko si mislite, da sta Frankla, čeprav smo govorili angleško, v hipu presedlala na nemščino, kakor hitro smo začeli tipati za najustreznejšo angleško besedo. Takrat sem velikokrat sam predlagal, kako bi to ali ono preupovedili po angleško, onadva pa sta to bodisi potrdila ali popravila. Drugič, na posnetkih kar mrgoli dobrodušne norčavosti in neštetih zastranitev, med pogovorom pa so nas nenehno prekinjali številni telefonski klici in zvonjenje pri vratih, zato je bilo neprimerno težje, obenem pa zanimivejše obdržati rdečo nit pripovedi. In tretjič, ta ali ona anekdota se je v več let potekajočih razgovorih pojavila tudi po dva- ali večkrat, včasih z dodatnimi podrobnostmi, nikoli pa v medsebojnem protislovju, kar spet dodatno priča o dobrem spominu in osebni integriteti Viktorja in Elly Frankl.

Zaradi neznanske količine posnetega gradiva je bilo posnetke praktično nemogoče dobesedno preliti na papir, da ne govorimo o tem, kako dolgočasno bi bilo nekaj takega brati. Zato sem večkratno obravnavo iste snovi praviloma združeval, pri tem pa navedel, kje je prihajalo do bistvenih prekinitev. Pri tem sem zgladil in obrusil angleščino, v kateri smo se pogovarjali, obenem pa vendarle ohranil samosvoj govorni slog obeh Franklov. Edino v prologu sem si dovolil zlepiti sprehod po bližnji soseski iz pohajkovanj in klepetov, ki so se dejansko zgodili ob različnih časih.

Samozavestnejši sem postal takrat, ko so mi ljudje, ki so bili Frankloma najbliže, potrdili, da sta v knjigi upodobljena Viktor in Elly prav takšna, kot sta v resnici. Nekaj takega se mi je primerilo, ko sem v Kaliforniji nekaj ur prebil z zdaj že pokojnim Josephom Fabryjem, ki je po rodu Jud z Dunaja, pozneje v življenju pa je pisal o logoterapiji, prevajal Frankla, ustanovil in dolga leta vodil Inštitut za logoterapijo v Berkeleyju ter

urejal njegovo glasilo *The International Forum for Logotherapy* [*Mednarodni forum za logoterapijo*]. Vse od leta 1963 je bil z Viktorjem v tesni navezi. Ob koncu skupaj preživetega dneva mi je Fabry dejal: »Kot nalašč ste pravi človek za to, da napišete to zgodbo.«

Knjiga je zasnovana za širok razpon mislečih bralcev. Vsem, ki Frankla in logoterapije še ne poznajo, bodo najbrž dobrodošle zakulisne informacije, ki jih navajam v uvodu. Bralec, ki ga zanima samo zgodba, lahko to ozadje in opombe preskoči in se zadovolji z osrednjim besedilom, fotografijami in zemljevidi. Lahko pa to nadgradi in se poglobi v citate in vire, potem pa se vrže še na Franklove lastne spise. Kdor se izrecno zanima za logoterapijo, bo ob osebni zgodbi Viktorja in Elly Frankl svoje razumevanje logoterapevtske teorije in prakse najbrž še obogatil, drugim pa se bo ob njuni zgodbi radovednost za logoterapijo morda šele predramila.

Gotovo pa je eno: zgodba je nova, nova zato, ker je doslej ni še nihče povedal, nova pa tudi zaradi podrobnosti, ki jih v njej razkrivamo. Iz rokopisa so marsikaj novega spoznali tudi Viktorjevi in Ellyjini najbližji svojci, celo sama sta med našimi pogovori drug o drugem izvedela kaj takega, česar prej nista vedela – »Elly, tega mi pa nisi še nikoli povedala« in »Viktor, za to sploh nisem vedela«.

Upam pa, da ne boste med branjem o Viktorju in Elly Frankl le česa izvedeli, ampak se boste z njima dodobra seznanili in ju zares spoznali. Upam tudi, da bodo konkretne situacije, o katerih boste brali v njuni zgodbi, poživile duha in vas opogumile, da boste poiskali smisel svojega življenja in ga tudi našli.

Uvod

To je zgodba o Viktorju in Elly Frankl, zgodba o tem, kakšen pečat sta pustila na svetu, ki ju je izoblikoval. Po njuni zaslugi je nešteto ljudi spet začutilo voljo do življenja in se znova postavilo na noge. Mnogi, ki se jim je celo v najzavidljivejših okoliščinah življenje dozdevalo prazno, so zaradi njiju v njem našli smisel. Drugi spet so v strahotnih, neizbežnih situacijah odkrili, da je kljub vsemu še zmeraj vredno živeti.

To je zgodba, ki nagovarja novo stoletje z modrostjo starega. Ljudje živimo in ljubimo, upamo in obupujemo, se znojimo in smejimo, praznujemo in žalujemo, živimo v miru in vojni, se shajamo in razhajamo, trpimo in umiramo – medtem pa nenehoma hrepenimo po sreči in iz dna srca upamo, da bo sreča srečala tudi vse, ki jih imamo radi. Sploh je sreča v našem času mnogim postala cilj vseh ciljev in zaklad vseh zakladov.

Zaradi tega se za srečo ženemo na vse mogoče in nemogoče načine: s samoodkrivanjem, samoizpopolnjevanjem, samouresničevanjem, samorastjo, samouživanjem. Trudimo si učvrstiti samozavedanje in poglobiti samorazumevanje, skušamo postati bolj samouveljavitveni. S samopomočjo si krepimo samosprejemanje, samospoštovanje in samopodobo. Naučili smo se verjeti, da smo »v redu« točno takšni, kot smo. Sami sebe smo prepričali, da se je prav držati načela »bog je najprej sebi brado ustvaril«. Po novem smo se naučili ljubiti sami sebe, potem pa morda razočarani spoznali, da nas ljudje, ki nam nekaj pomenijo, nimajo zato nič raje oziroma nas nimajo radi tako, kot bi si po našem zaslužili, spet drugi pa smo razočarani ugotovili, da so naši najbližji na lepem postali cokla našemu prizadevanju za srečo.

Vse od dvajsetih let 20. stoletja je v državah izobilja sreča, ki jo človeštvo sicer išče že od pamtiveka, postala cilj prizadevanj *posameznika*, hkrati pa jo je ta začel iskati *navznoter*, sam v sebi. Tovrstno prizadevanje so spodbujali povsod – doma, v šoli in, kdo bi si mislil, celo v cerkvi. Sredi 20. stoletja pa nas je neznaten, komajda opazen Avstrijec pozval k drugačnemu iskanju. Njegov klic smo prvič slišali potem, ko je nacifašizem pahnil svet v že drugo strahotno svetovno vojno.

Frankl je svojo prvo knjigo, *Zdravnik in duša*, v glavnem napisal, še preden ga je nacistični SS z Dunaja deportiral v prvo koncentracijsko taborišče.[1] V dveh letih, kolikor časa je Frankl prebil v tem taborišču, je na skrivaj nadaljeval pripravo rokopisa. Tik pred prekomando v Auschwitz si je rokopis všil v plaščno podlogo, vendar so mu ob prihodu v taborišče plašč zaplenili in mu ga zamenjali s še zanikrnejšim. Rokopis je bil izgubljen.

Ko se je Frankl po vojni vrnil na Dunaj, je izgubljeni rokopis nemudoma rekonstruiral in mu dodal krajše poglavje o koncentracijskih taboriščih. Ko so to prebrali njegovi prijatelji, so ga začeli pregovarjati, naj o svojih izkušnjah napiše kaj več. Tako je Frankl na začetku leta 1946, tik preden je spoznal ljubezen svojega življenja, napisal svojo drugo knjigo, *Kljub vsemu reči življenju da*.[2]

---

[1] Glej D&S [oziroma Z&D] (okrajšave naslovov Franklovih knjig navajamo v Seznamu navedenk). Knjiga je v nemščini izšla leta 1946 z naslovom *Ärztliche Seelsorge* [*Zdravniška skrb za duha*] in je bila ena prvih po drugi svetovni vojni v Avstriji objavljenih knjig. Leta 1955 je prvič izšla v angleščini z naslovom *The Doctor and the Soul* [*Zdravnik in duša*]. [V slovenščini je z enakim naslovom prvič izšla leta 1994 pri Mohorjevi družbi. Op. prev.]

[2] Glej KVRŽD. Prvotni naslov nemškega izvirnika iz leta 1946 je bil *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager* [*Psiholog doživi koncentracijsko taborišče*]; poznejše nemške izdaje nosijo naslov *... trotzdem Ja zum Leben sagen* [*... kljub vsemu reči življenju da*]. Prva angleška izdaja je nosila naslov *From Death Camp to Existentialism: A Psychiatrist's Path to a New Therapy* [*Od koncentracijskega taborišča do eksistencializma: psihiatrova pot do nove terapije*] (Boston: Beacon Press, 1959). Z leti je knjiga izhajala v različnih angleških izdajah, te zdaj v razširjenem obsegu nosijo naslov *Man's Search for Meaning* [*Človekovo iskanje smisla*]. Na voljo je tudi v brajici in na zvočni kaseti.

Predstavljajmo si štiridesetletnega Frankla, kako sredi prejšnjega stoletja doma na Dunaju v turobni, neopremljeni tretjenadstropni sobi, ki ima v bombnih napadih razbita okna še vedno zabita z deskami, z besno naglico narekuje svojo drugo knjigo. Poltretje leto internacije v štirih nacističnih koncentracijskih taboriščih je komaj komaj preživel, in čeprav je bil od nekdaj poln življenjske moči, so grozote minulih let z vso težo pritisnile nanj. Zdaj pa so se odprle zapornice njegovega duha: strumno korači po sobi in med ubesedovanjem in preubesedovanjem stavkov napenja možgane, da bi misel kar najnatančneje prelil v besede. Tri stenografinje se izmenoma trudijo hudournik njegovih besed zajeti na papir. Za kratek čas predahnejo le takrat, kadar se Frankl hlipaje zgrudi na stol. V devetih dneh je knjižica gotova.

Takrat si ni nihče predstavljal, kako daljnosežno bo ta drobna knjižica nagovorila duhovno hrepenenje ljudi po vsem svetu. *Kljub vsemu reči življenju da* je postala svetovna knjižna uspešnica in to ostaja še zdaj, več kot pol stoletja pozneje. Po mnenju filozofa Karla Jaspersa Franklova knjiga sodi »med vélike knjige človeštva«. Leta 1991 jo je anketa, ki sta jo med vseživljenjskimi bralci izvedla ameriška Kongresna knjižnica in Klub knjige meseca, uvrstila med deset najvplivnejših knjig v Ameriki.

To, o čemer je Frankl pisal v svojih prvih dveh knjigah, zdaj poznamo pod imenom »logoterapija«. Frankl je to poimenovanje skoval iz grških besed *therapeuo*, »zdravim« ali »celim«, in *logos*. *Logos* ima v grščini veliko pomenov, med drugim pomeni »besedo« ali »govor«, Frankl pa je po njem segel zato, ker pomeni tudi »razum«, »pomen« ali »smisel«. Logoterapija torej pomeni »zdravljenje s smislom«, »smiselsko zdravljenje« ali »celjenje s pomočjo smisla«.

[V slovenščini je knjiga prvič izšla leta 1983 pri Mohorjevi družbi z naslovom *Psiholog v taborišču smrti*, leta 1992 z naslovom *Kljub vsemu rečem življenju da*, leta 1994 pa prvič z naslovom *Kljub vsemu reči življenju da: psiholog v koncentracijskem taborišču*. Op. prev.]

Logoterapija je bila Franklova stvaritev in ga je povsem okupirala. Ko sta se z Elly poročila, se mu je iz globoke ljubezni do Viktorja pri tem prizadevanju pridružila tudi ona, Viktor pa ji je njeno ljubezen vračal z enako globoko ljubeznijo. Iz njune medsebojne predanosti je zrasla predanost svetu. Z logoterapijo se namreč učimo pozabiti nase in se z vsem srcem posvetiti nekomu ali nečemu večjemu od sebe. In ljubezenska zgodba Viktorja in Elly Frankl posredno pripoveduje prav o tem, kako sta po svoje in ob svojem času to storila onadva.

Preden so nacisti leta 1942 Franklove z Dunaja deportirali v taborišče, je Frankl, ki je bil takrat še mlad psihiater, že zbral osnovne prvine poznejše tako imenovane tretje dunajske šole psihoterapije.[3] Prva je bila namreč psihoanaliza Sigmunda Freuda, za katero sta značilna »volja do ugodja« in Freudovo genialno odkritje nezavednega, odkritje seksualno-agresivnih sil, ki delujejo v nezavednem – njegova »globinska psihologija«. Druga šola je bila individualna psihologija Alfreda Adlerja, za katero je značilna predvsem »volja do moči« – stremljenje k premagovanju občutkov manjvrednosti v odnosih z drugimi ljudmi. Frankl je Freuda in Adlerja vse življenje spoštoval, vsekdar je priznaval, da sta s svojim delom položila temelje njegovemu delu.[4] Vendar pa je obenem trdil, da sam vidi dlje od obeh, saj celo pritlikavec, ki stoji velikanu na ramenih, kot je to z duhovito domislico ponazoril Frankl, vidi dlje in več od samega velikana.

Tretji pristop je ustvaril Frankl in ga prvotno imenoval »logoterapija in bivanjska analiza«.[5] In ker po njegovem mnenju

[3] Prvi je oznako »tretja dunajska šola psihoterapije« verjetno uporabil Soucek. Glej njegov članek iz leta 1948.

[4] Frankl je Freuda, ki je bil utemeljitelj psihoterapije, imel za edinstvenega in nenadomestljivega; glej npr. VDS, str. 22.

[5] Že takoj na začetku je treba razložiti, kaj je mišljeno z izrazom »bivanjska analiza«. Frankl je svojo teorijo sprva poimenoval »eksistencialna« ali »bivanjska analiza«, zato da bi jo razmejil od psihoanalize. Kmalu je skoval izraz »logoterapija« in svoj sistem nekaj časa imenoval »logoterapija in bivanjska analiza«. Oba izraza sta se in se včasih še vedno uporabljata skoraj sopomensko, vendar je Frankl zvezo »bivanjska analiza« uporabljal za svojo »antropologijo« (za svoje »pojmovanje človeka«) in njeno filozofsko podstavo, izraz

smisel najdevamo zunaj, onstran, ne pa znotraj sebe, je s tem razvil »višinsko psihologijo«. Že v 30. letih prejšnjega stoletja je trdil, da moramo ljudje (pač, *samo* ljudje!) nujno odkriti smisel svojega bivanja, da moramo najti nekoga ali nekaj, za kogar ali za kar bi živeli. To je poimenoval »volja do smisla«, pri tem pa velikokrat citiral Nietzschejev rek: Kdor ima *čemú* živeti, prenese skoraj vsakršen *kako*. Frankl je pojavu, da tako veliko ljudi smisla ne najde, nadel ime »množična nevroza sodobnega časa«, praznino, ki jo ob tem doživljajo, pa poimenoval »bivanjska praznota«.

Z logoterapijo se je Frankl postavil po robu takratnim poljudnim predstavam, nič manj pa priljubljenim nazorom v psihiatriji, psihologiji in religiji. Dvignil je naš pogled stran od morečega psihoanalitičnega brskanja in stikanja po naši notranjosti, s katerim naj bi razkrinkali naše skrite želje, ki se tam notri

»logoterapija« pa za svojo psihoterapevtsko teorijo in prakso, za njene metode in tehnike. Sčasoma pa je Frankl v svojih predavanjih in spisih zaradi enostavnosti za svoj celoten sistem začel uporabljati le poimenovanje »logoterapija«. Sicer pa izraza »bivanjska analiza« uradno ni nikoli docela opustil, ampak ga je uporabljal skupaj z »logoterapijo«. Poimenovanje »eksistencialna analiza« pa sta vsak zase uporabljala tudi Ludwig Binswanger in Medard Boss (nemška izraza *Existenzanalyse* in *Daseinsanalyse* namreč oba prevajamo z »eksistencialna analiza«), v Ameriki pa Rollo May. Izraz prav tako zasledimo v spisih Heideggerja, Sartra in drugih.

Danes je »eksistencialna analiza« krovni izraz, s katerim filozofi, psihologi in zgodovinarji imenujejo vse razvojne smeri, ki se tako ali drugače prepletajo z evropskim eksistencializmom. Izraz v različnih državah in jezikih uporabljajo tudi v imenih združenj in ustanov, ki v resnici nimajo kaj dosti skupnega. Iz praktičnih razlogov v tej knjigi za poimenovanje celotnega Franklovega dela uporabljam samo izraz »logoterapija«, čeprav je, zgodovinsko gledano, to sam imenoval »logoterapija in bivanjska analiza«. K sreči se namreč izraz »logoterapija« na splošno uporablja samo v zvezi s Franklom.

Posamezne logoterapevtske tehnike se lahko z napredkom pri preprečevanju in zdravljenju duševnih motenj izboljšajo ali jih celo nadomestijo nove. Logoterapija kot koncept za boljše razumevanje človekove narave, kot pristop k počlovečeni obravnavi ljudi v tehnološkem obdobju, pa danes kvečjemu še pridobiva pomen. Ko se namreč kognitivna znanost, znanost o možganih, psihokirurgija, psihofarmakologija, miselni nadzor in celo tehnologije uničenja čedalje hitreje razvijajo, bomo zmerom bolj, ne manj, potrebovali nekaj, kar nas bo spominjalo na duhovno naravo človeka, ki je neločljivo povezana s človekovim dostojanstvom, svobodnostjo in odgovornostjo.

kuhajo in brbotajo. Hkrati pa nas je povlekel stran s poti, po kateri naj bi se, sledeč votlim obljubam o neomejeni osebni rasti in veselju, dokopali do umetno napihnjenega samospoštovanja.

Kljub vsemu reči življenju da je po zaslugi prizadevanj Gordona Allporta z Univerze Harvard, ki je za knjigo napisal predgovor, leta 1959 izšla v angleščini z naslovom *Človekovo iskanje smisla*. Na prvi pogled bi se morda zdelo, da je bila knjiga zgolj predhodnica poznejše poplave knjig o osebnostni rasti, samoizpopolnjevanju in sreči, ki nam Američanom tako zelo teknejo. Ko pa si Franklovo pisanje ogledamo natančneje, kmalu ugotovimo, kako zelo se razlikuje od novodobne literature o samopomoči.

Frankl je bil namreč eden pomembnejših glasov znotraj vrste ohlapno povezanih pristopov, ki so se v Združenih državah Amerike pojavili sredi 20. stoletja in jih skupno poimenujemo z oznako humanistična psihologija. Ta je nastopila proti takrat prevladujočim razčlovečevalnim težnjam tako psihoanalize kot behaviorizma in namesto tega ponudila bolj optimističen in manj deterministični pogled na človeško naravo. Frankl je že takrat predvidel izkrivljenje humanistične psihologije, do kakršnega je prišlo v okviru ameriškega »gibanja človeških potencialov«. Po trditvah tega gibanja naj bi namreč vsi imeli pravico do osebne sreče in skoraj neomejen potencial, da jo dosežemo. Osrednja značilnost gibanja je naposled postalo kopičenje osebnega imetja, ker naj bi tudi to bilo bistvenega pomena za kakovostno življenje. Frankl pa je eno izmed oblik volje do moči imenoval prav »volja do denarja«.[6,7]

Gibanju človeških potencialov, v katerem je nedvomno opaziti Adlerjev vpliv, lahko delno sledimo tudi v delih Carla

[6] Ameriški psiholog Martin Seligman je zapisal: »Podivjani individualizem nosi v sebi dvoje semen lastnega uničenja. Prvič, družba, ki posameznika povzdiguje toliko, kot ga zdaj naša, bo prej ali slej zabredla v depresijo [...] Drugo, kar je morda še najpomembnejše, pa je brezsmiselnost, [do katere pride, kadar ni] navezanosti na nekaj večjega od sebe.« Navedeno v Myers, 1992, str. 148.

[7] VDS, str. 114; P&E, str. 125.

Rogersa (1902–1987) in Abrahama Maslowa (1908–1970), ameriških psihologov, ki sta v središče pozornosti postavljala osebno rast in samoudejanjenje. Na poljudni fronti sta religijo pozitivnega mišljenja in človeških možnosti oznanjala in propagirala znamenita newyorška duhovnika Harry Emerson Fosdick (1878–1969) in Norman Vincent Peale (1898–1993). Hkrati s tem so tudi drugi predstavniki organizirane religije začeli širiti nauk o tem, da je Bog na strani ljudi, ki jim je najvišji cilj v življenju samoizpolnitev, namreč »postati vse, kar Bog hoče, da postanemo, in dobiti vse, kar naj bi po Božji volji imeli«.

Najbrž bi se Fosdick in Peale v grobu obrnila, če bi vedela, do kakšnih skrajnosti so verski sebizem oziroma kult jaza prignali današnji popularni pridigarji.[8] Prejkone niti Rogers in Maslow ne bi več počivala v miru, če bi bila priča nasledkom družbenega gibanja, v katerem je čedalje več ljudi obsedenih s samim sabo in svojimi pravicami. V skrajni konsekvenci se je zaradi gibanja človeških potencialov nemalo ljudi znašlo v krempljih individualizma, ki je soodgovoren za izgubo skupnosti, razpad zakonskih zvez, splošno zdolgočasenost, promiskuitetnost, osamljenost, pohlep, vsakršno zasvojenost, vsakovrstne zlorabe in druge oblike nasilja. Seveda je to gibanje seglo že veliko predaleč in je družbeno vse preveč zapleteno, da bi zanj mogli kriviti ali pripisovati zasluge Adlerju ali spoštovanja vredni četverici, ki jo tu omenjamo. Ti zagotovo niso hoteli nikogar nagovarjati, naj se ne meni za svojega bližnjega, se izneveri svojemu sozakoncu in uveljavlja svojo pravico do sreče ne glede na to, koga bi s tem prizadel. Danes, ko se oziramo nazaj v te polpretekle čase, pa vsekakor nedvoumno spoznavamo, da smo zaradi takšnega brezobzirnega stremljenja po osebni sreči zanemarili skrb za svet, za narodno skupnost, za bližnjega in celo za družino.

Viktor Frankl pa je zaradi osebne izkušnje ubral drugačno pot. V času, ko je pisal prvi knjigi, je bil daleč od srečnika,

[8] Izraz »sebizem« (angl. *selfism*) uporablja Paul Vitz v svoji kritiki *Psychology as Religion: The Cult of Self-Worship*.

ki je poln optimizma živel v povojnih Združenih državah Amerike, kjer je imel vsakdo priložnost seči po »ameriških sanjah«, če se je le potrudil. Bil je reven, osamljen avstrijski Jud, ki je pisal v razvalinah porušenega evropskega mesta. Izgubil je še nerojenega otroka, ker sta bila z ženo pod Hitlerjevim režimom primorana narediti splav; nedolgo tega so mu v taboriščih smrti – skupaj s šestimi milijoni Judov in petnajstimi milijoni drugih, ki so jih Hitler in nacionalsocialisti zviška označili za nevarne ali nezaželene – umorili očeta in mater, brata in svakinjo, taščo in ženo, s katero je bil poročen šele leto dni, ni pa niti dosti manjkalo, da bi enako končal tudi sam.

Franklu se je gibanje človeških potencialov z njegovimi obljubami o brezmejni individualni rasti in sreči že od samega začetka zdelo za lase privlečena teorija. Zdelo se mu je nestvarno zatiskati si oči pred krivdo, bolečino in smrtjo, ki so neločljivo povezane s tem, da smo ljudje, nestvarno prevaliti osebno odgovornost na druge in na ves svet, ne meniti se za to, da smo ljudje zmožni pogumno trpeti, da smo zmožni iz neizogibne nesreče povleči celo kaj dobrega, obenem pa zanemariti dejstvo, da smo vsi zmožni bodisi najhujšega zla ali največjega dobrega. Prav zaradi tega prepričanja je bil Frankl najpogosteje deležen polemik v zvezi s pojmovanjem »kolektivne krivde«.

Kakor hitro je namreč Frankl iz taborišč smrti zakorakal na svobodo, davno preden se je razmahnilo gibanje za človeške potenciale in desetletja pred tem, ko je pisanje o holokavstu postalo priljubljen in dobičkanosen posel, je javno nastopil proti tezi o kolektivni krivdi, po kateri naj bi bilo za početje nacistične strahovlade odgovorno vse nemško ljudstvo. Kljub nekaterim pošteno mislečim kritikom in dolgoletnim strupenim napadom drugih je Frankl neomajno vztrajal pri tem, da imajo ljudje vseh ras, vseh veroizpovedi in vseh družbenih sistemov vse zmožnosti za to, da delajo dobro in da delajo zlo. Vsaka skupnost se ponaša s spodobnimi, dostojnimi ljudmi

in vsaki delajo sramoto njeni barabeži in zlikovci. Vsi, vsak zase, smo – odvisno od komaj preglednega spleta okoliščin, vplivov, odločitev in božje milosti – obenem svetniki in malopridneži v nastajanju. Kljub komaj umljivi smrtonosni mešanici dejavnikov, ki so pripeljali do holokavsta, pa je Frankl menil, da temeljna težava ni zgolj v nemškem značaju, pač pa v *človeškem* značaju – v tem, kako zlahka na nas vplivajo okoliščine in kako daleč smo pripravljeni iti, da bi ustregli tiranom, kadar nam ti obljubljajo privilegije, zaščito, blaginjo in nekaj, zaradi česar smo lahko ponosni nase in na svoje.

Kadar nauk o samoizpolnitvi trči ob trpljenje, se mu navadno raje izogne, ga zanika ali zbanalizira, češ da je to nekaj nenormalnega in bežnega. Frankl pa ni samo poudarjal, da je trpljenje normalen del človeške izkušnje, ampak je celo trdil, da imamo realne možnosti, da v trpljenju, *kadar se mu ni mogoče izogniti*, najdemo smisel. Med holokavstom je na lastni koži občutil nedoumljivo zlo in utrpel neizmerno izgubo; po tej izkušnji ni bil več zmožen za kar koli postreči s hitro rešitvijo »na horuk«, predlagati sedem preprostih korakov do neskončnega veselja ali ponujati ključ do skrivnosti zdravja/bogastva/sreče. Namesto tega se je skliceval na človeškega duha, ki slavi zmago z ljubeznijo, služenjem in celo v trpljenju.

Zaradi vsega tega lažje razumemo, zakaj *Kljub vsemu reči življenju da*, za razliko od poplave literature o samoizboljšanju, vztraja in kljubuje vsem rasnim, religijskim, kulturnim in političnim pregradam. Čeprav po svojem nastanku izhaja iz velikega evropskega intelektualnega izročila, so jo prevedli v že skoraj petdeset jezikov, od španščine, francoščine in afrikanščine do japonščine, kitajščine, ruščine, korejščine, hebrejščine in perzijščine. V času, ko ljudje vedno manj berejo, trpljenje pa se samo še stopnjuje, ta knjiga kljub vsemu doživlja izjemno topel sprejem celo v družbah, kjer ljudje trpijo v najširšem merilu. V navdih je bralcem v kulturah in razmerah, v katerih bi tamkajšnji ljudje večino sodobne literature o osebni rasti, če bi jo

sploh razumeli, imeli za prepovršno, hudo klavrno in izrazito ameriško.[9]

Kljub trditvi, da prej ali slej nihče ne uide tragični trojki človeške izkušnje, krivdi, bolečini in smrti, *Kljub vsemu reči življenju da* v bogatih državah doživlja vedno nove izdaje. Navsezadnje mnogi ljudje na svetu vsaj včasih v življenju ne vidijo nič drugega kot zgolj trpljenje in umiranje. Knjiga je še posebej dragocena bolnim, celo umirajočim, nenehno kroži tudi med negovalnim osebjem v hospicih, ki zanje skrbijo. Iz rok v roke si jo podajajo na smrt ali dosmrtni zapor obsojeni zaporniki. Vedno znova jo prebirajo ljudje, ki prestajajo najhujše grozote, drugi, ki so nekoč že izgubili voljo do življenja, pa zdaj kupujejo na ducate teh knjig in jih podarjajo svojim bližnjim.

Kakor je ta knjiga po eni strani v tolažbo ljudem v stiski, je po drugi strani v stisko ljudem, ki jim je v življenju mehko postlano.[10] Pri vsega presiti študentariji in ljudeh obeh spolov, ki kar pokajo od zdravja in jim gre vse kot po maslu, njeno sporočilo namreč zaigra na popolnoma drugačne strune: zavejo se, da ni vse le v golem kopičenju gmotnih dobrin z namenom, da se dobro imaš in živiš zase in svoje koristi; v njih budi željo po čem boljšem, višjem od tega. Tudi ljudem, za katere se navzven zdi, da imajo vsega na pretek in jim v življenju ničesar ne manjka, se lahko zgodi, da jim manjka smisel življenja. Ljudje se v hrepenenju po čem boljšem v življenju prepogosto zadovoljimo s tem, da nabiramo stvari, *od* katerih se sicer da živeti, ne ponujajo pa nam ničesar, *za* kar bi bilo vredno živeti. Saj navsezadnje: zaradi česa je zares vredno živeti? Ali ni to nekaj,

---

[9] V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so na trend individualizma, materializma in samorazvajanja v Ameriki opozorili že sami Američani. Iz psihološko-religioznega zornega kota je na primer leta 1977 prvič izšla Vitzeva *Psychology as Religion: The Cult of Self-Worship*, leta 1980 Myersov *The Inflated Self: Human Illusions and the Biblical Call to Hope*, s psihoanalitične perspektive (s freudovskimi podtoni že v naslovu) pa Sternov *ME: The Narcissistic American* iz leta 1979.

[10] To mantro v publikacijah in govorih pogosto uporabljajo v smislu preroško ali versko obarvane kritike sodobne družbe.

za kar bi bilo vredno tudi umreti, pa naj je to višji cilj, ljubezen ali pa človek, za katero oziroma katerega bi bili pripravljeni storiti vse?

Obetaven znak sredi današnjega vsesplošnega sebizma je močno razširjeno hrepenenje po duhovnosti.[11] Biti zares človek pomeni biti duhoven, je dejal Frankl, in s tem preroško napovedal to hrepenenje. Že pred holokavstom in po njem je trdil, da so človekove bistvene značilnosti *duh*, *svoboda* in *odgovornost*.[12] Vendar je bilo zaradi drugačne rabe in drugačnega pomena, ki ga imajo nekatere besede v drugih jezikih, Franklu nekoliko težje razložiti, kaj misli s človeškim duhom.

V angleščini imajo namreč besede *spirit* (duh), *soul* (duša), *spiritual* (duhoven) in *spirituality* (duhovnost) izročilno verski podton.[13] Zavedati pa se moramo, da v nemščini besede *Geist* (um, duh), *Seele* (duša) in *geistig* (umski, duhoven) ne pomenijo nič religioznega. Če bi Frankl pisal o čem izrecno religioznem, bi uporabil besedo *geistlich*, ki pomeni duhoven v smislu nečesa versko sakralnega.[14] Tako so Frankla, kadar je govoril o umskih in duhovnih razsežnostih, lastnih edino

---

[11] Za sociološko študijo ameriške družbe glej knjigo Roberta Bellahja *Habits of the Heart*. Za pregled duhovnega iskateljstva z vidika socialnopsiholoških raziskav glej Myersovo *The American Paradox: Spiritual Hunger in an Age of Plenty*. Za analizo izpod peresa ekonomista glej Laneovo *The Loss of Happiness in Market Democracies*.

[12] Frankl je izraz »logoterapija« uporabil že leta 1929, leta 1938 pa objavil članek, v katerem je eksplorativno obravnaval logoterapijo, bivanjsko analizo in »duhovne probleme v psihoterapiji«, čeprav ni pisal o religiji. Izvirni članek je nosil naslov »Zur geistigen Problematik der Psychotherapie«. Glej Frankl, 1938.

[13] Tudi v slovenščini ima beseda »duhoven« glede na *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (vsaj) dvojen pomen: 1. 'ki se nanaša na razumsko-spoznavno stran človeka'; 2. 'ki se nanaša na vero, religijo'. Podobno »duhovnost«: 1. 'duševno, duhovno življenje človeka'; 2. 'od telesa neodvisni, samostojni del človekovega bistva'. (Op. prev.)

[14] Frankl se je teh prevajalskih problemov zavedal in je zato v angleščini duhovno razsežnost raje poimenoval »noetična«, kar je pridevniška izpeljanka iz grškega samostalnika *nous*, ki pomeni »um« ali »intelekt« vključno s človekovo moralno komponento. Glej P&E, str. 73–74.

ljudem (verujočim in agnostikom), vsi zlahka razumeli. Frankl ne bi imel nič proti poglabljanju v duhovnost, ločeno od religije, kar je značilno za nekatera novodobna pojmovanja duhovnosti. Danes k duhovnosti v njenih najrazličnejših oblikah odkrito stremijo tako posvetno kot religijsko usmerjeni ljudje. Naše najodličnejše medicinske fakultete izdajajo literaturo in organizirajo delavnice o »duhovnosti in zdravljenju«, da še nikoli tako. Vlak duhovnosti, zdravilstva in celostnosti pelje vse hitreje in psihiatri in psihologi so pohiteli, da so se še pravi čas vkrcali nanj. Nedavne publikacije Ameriškega psihološkega združenja kažejo, kako resne obravnave so zdaj deležna religijska vprašanja in duhovni vidiki psihoterapije.[15]

Ko je Frankl konec dvajsetih let prejšnjega stoletja začel pisati o človeškem duhu, pa so bile razmere drugačne. Na Dunaju je živel v Freudovi senci, Freud pa je religijo napadal. Šele sčasoma so se Franklove trditve izkazale za naravnost preroške. Še pred sodobnimi trendi je zavračal vsakršno »duhovnost«, s katero bi človek v središče postavil samega sebe. Pač pa se je Frankl osredotočil na najpomembnejšo manifestacijo človekovega duha, na *samopreseganje*, s katerim se človek dvigne nadse, nad svoje omejitve in okoliščine. V polnem pomenu besede postane človek in zares postane duhovno bitje šele takrat, ko samega sebe preseže in se iz sebe obrne v svet, k sočloveku – ali k Bogu, če se za to odloči.

Ker je duhovnost v svojem bistvu preseganje samega sebe, to po Franklovem mišljenju za človeka pomeni svobodo. Le da ta svoboda ni svobodnost *od* nečesa, pač pa prej svobodnost *za* nekaj. Ljudje nismo svobodni v tem pomenu, da bi bili rešeni svoje biološkosti, pa naj so to naši goni in nagoni, naša dednostna zapuščina ali pa pravilno/nepravilno delovanje naših možganov in telesa. Prav tako nismo osvobojeni primeža socialnih, razvojnih in okoljskih vplivov. Pač pa smo svobodni, da do njih ali celo proti njim zavzamemo takšno ali drugačno

[15] Glej *Religion and the Clinical Practice of Psychology*, 1996, Richards in Bergin, 1997, in *Integrating Spirituality into Treatment*, 1999.

stališče. Svobodni smo, da s kartami, ki so nam bile pač dodeljene, počnemo, kar hočemo, da sami izbiramo, kako se bomo na usodne dogodke odzvali, da se sami odločimo, kateri cilj ali človek si zasluži našo naklonjenost in ljubezen.

Ta *svobodnost za* nekaj pa gre z roko v roki z *dolžnostjo za* nekaj ali *do* nečesa. Frankl je logoterapijo opisal kot »vzgojo za odgovornost«: vsi, vsak zase, smo komu ali za kaj odgovorni. V življenju se nam smisel razkrije šele takrat, ko to svobodnost uporabimo za to, da v svetu delujemo odgovorno. Z iskanjem osebnega ugodja (Freud) ali s finančnim oziroma družbenim uspehom (Adler) se zadovoljimo šele takrat, ko je naša volja do smisla prikrajšana.

Kadar človek živi duhovno svobodno in odgovorno, to potegne za sabo vrsto učinkov: dušni mir, mirno vest in osebno zadovoljstvo. Vendar se to zgodi sámo od sebe, tako rekoč kot stranski učinek. Kakor hitro bi si za katerega od teh zavestno prizadevali, bi ga po Franklovih besedah najverjetneje ali sploh nikoli ne dosegli. Človek zlepa ni tako razdražen kot takrat, ko se skuša notranje umiriti. Tudi kadar se zavestno trudi za mirno vest, prej ali slej začne hinavčiti ali pa ga začne preganjati občutek krivde, če ne kar oboje. Kadar se človek na vse pretege žene za zdravjem, se to kaj hitro sprevrže malodane v hipohondrijo. Po Franklovem mnenju si za vse to ne bi smeli prizadevati zgolj zaradi teh ciljev ali celo zgolj za lastno korist. Vse to naravno, spontano doživijo ljudje, ki živijo za nekaj drugega, za nekaj večjega od tega.

Ker smo po naravi duhovni in zato svobodni in odgovorni, ni nič čudnega, da potrebujemo nekaj, za kar bi živeli. Trpeti nam je nevzdržno takrat, kadar se nam trpljenje zdi nesmiselno, in življenje se nam zagnusi, kadar v njem ne vidimo smisla. Frankl je tudi nedvoumno trdil, da je trpljenje, ki ga doživljamo zaradi občutja brezsmiselnosti življenja (bivanjske praznote), v resnici znak osebstva (nem. *Personsein*). Človeku, ki se je znašel globoko v duhovni krizi nesmiselnosti, je povedal, da takšna kriza ni znak duševne bolezni, ampak človekov

dosežek.[16] Hrepenenje po smiselnosti življenja, hrepenenje po nečem, za kar bi bilo zares vredno živeti, ni znak duševne motnje, pač pa se v njem razkriva človekov duh v svoji najpristnejši, najpoštenejši obliki, kajti ko imamo razlog za mir ali mirno vest, nas ne eno ne drugo ne skrbi več. V resnici si ne želimo sreče, želimo si nekaj, zaradi česar bi lahko bili srečni.[17]

[16] Glej Z&D, str. 71.

[17] Za Franklovo formulacijo glej »Samopreseganje kot človeški pojav« v VDS, str. 46–65.

Prolog

Julij 1996. Pravkar sem se vrnil na Dunaj, da bi izvedel še kaj več o življenju Viktorja in Eleonore Frankl. Izkoristil sem poletne počitnice, ko nisem predaval na univerzi, tako da se zdaj vsak dan dobivamo pri njiju doma, včasih pa obiščemo ta ali oni kraj, ki je v njunem življenju pomenil kaj posebnega. On šteje enaindevetdeset, ona pa sedemdeset let, vendar sta kljub temu gibčnega duha in polna življenja; vsako popoldne jo mahneta na sprehod, da se razgibata in naužijeta svežega zraka.

Danes sta me povabila, naj grem z njima na sprehod, pa sem ju spomnil, da ne utegnem, ker iz Čikaga prihaja študent, ki bi si rad ogledal Dunaj, spotoma pa obiskal še mene. »Pa pripeljite še njega!« nista odnehala.

Ko sem na Zahodni postaji pričakal Ryanov vlak, je Ryan ravno ponovno prebral knjigo profesorja Frankla v upanju, da ga bo imel priložnost spoznati. Ryan je enaindvajsetletni študent zgodovine, ki se je s peščico študentskih kolegov odpravil na turnejo po Evropi, le da se je v Budimpešti trenutno ločil od sopotnikov in se mi pridružil na Dunaju. Ko sem mu omenil možnost skupnega popoldanskega sprehoda, je, kot bi izstrelil, navdušeno rekel: »Ja, krasno!«

Kakor hitro se je Ryan nastanil v najeti sobi, sva se odpravila k Franklovim. Spotoma je želel slišati, kako je živeti v tem mestu. Povedal sem mu, da se nista nikoli počutila doma drugje kot prav v častitljivo starem Dunaju. Po koncu Hitlerjevega režima, ko so se odprla tudi vrata koncentracijskih taborišč, je bil Frankl eden redkih preživelih Judov, ki so se vrnili tja. V povojnih desetletjih so ga Dunajčani zasuli s častmi in priznanji, sicer pa se zanj niso kaj prida menili, mnogi so ga celo

gledali postrani. Zato imata Frankla glede Dunaja pač mešane občutke; Viktorja še zmeraj sprašujejo, zakaj se je sploh vrnil tja. Ryan se je pravilno spomnil, da je v bližini Franklove soseske skoraj petdeset let živel Sigmund Freud in da se je ta nemalokrat pritoževal nad mestom. Kljub temu ga je zapustil šele po Hitlerjevem prihodu in pobegnil na tuje, tako da je zadnje leto preživel v Londonu na svobodi.

Z Ryanom zavijeva na Mariannengasse in se ustaviva pri prvih vratih. Ta se odpirajo v staro šestnadstropno stanovanjsko zgradbo, ki jo je že krepko načel zob časa, je pa na pogled še vedno lepa. Vstopiva, se povzpneva po treh stopniščnih ramah in pri vratih stanovanja št. 14 pritisneva na oglušujoče glasni zvonec. Pri vratih se prikaže gospa Elly Frankl; pozdravi naju, se nama opraviči, ker z možem še nista povsem pripravljena, in naju poprosi, naj za hipec potrpiva. Sam vztrajam, da bova z Ryanom in najinimi prašnimi čevlji počakala v predsobi.

»No, prav,« reče in izgine.

Predsoba je prostorna, z visokim stropom in škripajočim parketom, položenim v vzorcu iz davno minulih časov. Skozi odprta vrata, ki vodijo na hodnik, Ryanu pokažem dvigalo, zgrajeno za dva. Dvigalni jašek je oblečen v jeklo in opažen s steklenimi ploščami, kar je za graciozno staro stopnišče, ki se vije okrog njega, prava sodobna žalitev. Marmorne stopnice se tu in tam že krušijo, spredaj in na sredi jih je stoletno pešačenje že pošteno zlizalo. Stopniščna ograja je zglajena od milijonov rok, ki so vsa ta leta drsele po njej. Sonce še vedno sveti skozi originalna vitražna okna na stopnišču, le da se njihovi pastoralni prizori s plavajočimi labodi in cvetočimi orhidejami nekoliko bijejo z mestno okolico.

V predsobi se pojavita Frankla, zdaj že nared za odhod. Brez odvečnega izgubljanja besed prisrčno pozdravita Ryana in naju nemudoma odvedeta na hodnik. *Frau* Frankl za nami zapre ozka dvodelna, prečno deljena vrata in jih nato dvakrat zaklene. Vrata so bela, le steklu in medenini je bilo prizanešeno, da ju niso prekrili z debelim slojem bleščeče barve. Prek secesijske

zaščitne rešetke na vratih zadrlesne še zunanja železna vrata s še več ključavnicami – tako imata, odkar so k njima vlomili, pojasni.

Frankla se odpeljeta z dvigalom, midva z Ryanom pa se spustiva po stopnicah. V pritličju se od dvigala po šestih dodatnih stopnicah pride do hodnika v višini ulice in tam se spet pridruživa Frankloma, ki počasi ubirata korak po podu, ki je še od časa prvotne gradnje tlakovan z modrozelenimi in zlatimi ploščicami. Skozi belo pobeljeni obokani prehod pridemo do izhodnih vrat, trdnih in utrjenih, da zlahka kljubujejo tako vremenu kot vojni. Oznaka na stavbi oznanja, da so hišo zgradili leta 1903.

Vsi štirje stopimo na sonce na Mariannengasse, kratko uličico v dunajskem 9. okraju. Julija je zunaj soparno vroče, na razkopani ulici se je komaj dobro polegel prah. Ob devetih se namreč v ulico počasi primajejo gradbinci, malo pokrampajo, ob dveh pa že nehajo delati. Frankla sta se s sosedi tudi po teden ali dva prisiljena odreči kuhi in vroči kopeli, dokler v njihovi stanovanjski soseski ponovno ne priključijo plinovoda. Na Dunaju ob večerih odmevajo valčki, ob jutrih pa pnevmatska kladiva. Prav čudno, da ni v tem rimskokatoliškem mestu, kjer na vsakem koraku naletiš na oltar ali nabožni kip, še nihče postavil kapelice, ki bi bila posvečena »svetniku/svetnici večnega razdejanja«. Človek se začne spraševati, ali niso v te iste jarke zrle že generacije Dunajčanov.

Sprehod nas vodi po območju, kjer domujejo klinike dunajske univerze. Te se ponašajo s stoletji najnaprednejših medicinskih dosežkov in znamenitimi zdravniki; med temi je gotovo najslavnejši in najkontroverznejši Freud. Vendar se tega popoldneva zdi, da se okraj požvižga na svojo slavno zgodovino. Avtomobili in tovornjaki se izogibajo drdrajočim tramvajem, mopedi švigajo mimo turističnih avtobusov na dizelski pogon, za katerimi se valijo oblaki gostih izpušnih plinov. Na pločnikih in v trgovskih obratih se kupci in trgovci pregovarjajo v babilonski zmešnjavi govoric; v mesto namreč še vedno

trumoma derejo begunci iz nekdanjih vzhodnih komunističnih držav.

Frankla hodita z roko v roki. Na pol poti po ulici profesor Frankl opozori na dvorišče, ki je ostalo nespremenjeno še od dni, ko so tod vozile kočije in zapravljivčki. Spet naprej se pomaknemo na rob pločnika, da se izognemo tam razpostavljenim picerijskim mizicam. Na drugi strani ulice se dviga impozantna Allgemeine Poliklinik, dokaj majhna mestna bolnišnica, kjer s pročelja zrejo na nas podobe nekaterih najimenitnejših zdravnikov. Frankl Ryanu pove, da je po holokavstu v tej bolnišnici petindvajset let služboval na položaju predstojnika nevrologije.

Na vogalu Mariannengasse in Pelikangasse profesor Frankl zgrabi Ryana za roko in pokaže navzgor na desno, kjer se na griču pne v nebo nova splošna bolnišnica. Potem zavijemo nazaj na levo, se z glavo med rameni sprehodimo pod gradbenim odrom in se ognemo predpotopnemu dvokolesnemu betonskemu mešalniku. V prodajalni medicinskih pripomočkov so v izložbenih oknih razstavljeni skalpeli in cela vrsta kirurškega pribora.

Znova zavijemo levo, tokrat na Alser Straße. To je široka, živahna mestna prometnica, kjer lahko tujo valuto zamenjate za šilinge, s temi pa si kupite čevlje, cigarete, loterijske srečke, kitare, glasbene albume, zapestne ure, plakate, računalnike, italijanski sladoled, mešalnike zvoka, sveto pismo, pornografske revije, Mozartove kroglice, jabolčni zavitek in Stieglovo pšenično pivo. Zijala pred izložbami zbijajo šale o tem, katere manjkajoče ude bi lahko nadomestili z razstavljenimi protetičnimi pripomočki ali katere dele človeške postave bi lahko podprli z jermenjem in kilnimi pasovi, ki so tam naprodaj. Drugi, pri katerih gre za uplahnelost bolj duhovne narave, pa si lahko v trgovini tik zraven omislijo nabožno ikono.

Ko se pomikamo naprej po ulici, nama Frankla pokažeta McDonald's in nama zaupata, da jima tamkajšnji čizburgerji prav teknejo, če le ne bi bilo puhastega kruha. Nekoliko naprej vzdolž Alser Straße stoji cerkev, v kateri je leta 1827 Franz

Schubert izlil svojo žalost ob krsti svojega idola, Ludwiga Beethovna, naslednje leto pa si v bližini Beethovnovega uredil še grob zase, kot da bi hotel počivati v večnem strahospoštovanju do velikega mojstra. Ryan, ki se navdušuje nad vsem, kar diši po zgodovini, je očaran.

Nasproti cerkve čez cesto se razprostira prvotni kompleks Splošne bolnišnice, katere nastanek sega v leto 1693. Tu so vsak ob svojem času študirali medicino Sigmund Freud, Alfred Adler, Gabriel Frankl in njegov sin Viktor. Širna bolnišnična dvorišča še vedno križem kražem prepredajo na prosto speljani pločniki. Še v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so bolnike z bolniškimi vozički še vedno vozikali iz zgradbe v zgradbo kar pod milim nebom. Zdaj so stavbe začasno opustele in čakajo, da jih doleti drugačna usoda, verjetno jih bodo v sklopu z nakupovalnim velecentrom za petičneže preuredili v univerzitetne upravne prostore.

Frankla obujata spomine, tako kot to radi počnejo stari zaljubljenci, spominjata se, da se danes sprehajata zelo podobno, kot sta to počela, ko sta bila še mlada. Ko sta se spoznala, sta šele komaj preživela drugo svetovno vojno, ki jima je iztrgala svojce in najbližje, jima pobrala vsa sredstva za življenje, mesto pa pustila v razvalinah. Po isti Alser Straße sta se leta 1946 ob toplih večerih postavljala, on v belih pokrpanih nogavicah in belih spodnjih hlačah, edinih, ki jih je takrat premogel. Te je, potem ko mu je Elly zašila razporek, veselo nosil kar namestno vrhnjega oblačila, a se je kljub vsemu sam sebi zdel prav imeniten. Bila sta revna kot cerkvene miši, pa vendar vesela, da živita.

Naslednja desetletja so Viktorja in Elly tako poredkoma videvali hoditi narazen, da se ju je prijel vzdevek »siamska dvojčka 9. okraja«. Zdaj se komaj kdo zmeni zanju. Čeprav tukaj pohajata in živita v istem bližnjem stanovanju že petdeset let, jima danes nihče ne vošči dober dan, včasih si ju kvečjemu grobo sposodi vsega presit in naveličan mladostnik že zato, ker sta pač stara.

Sta prava originala, »mestna karakterja«, ki vse počneta po svoje, tako da je živeti z njima vedno zanimivo, hkrati pa to

koga spravlja ob živce. Viktor se zamisli: »Tu na Alser Straße naju imajo danes zgolj za stara zakonca. Baje da sem bil nekoč profesor ali nekaj takega. Ampak zares tega ne ve nihče.« Elly mu pritrdi: »Po mojem se jim zdiva malce za luno. Kar naprej hodiva tukaj, pa nihče ne ve, kdo sva. Mogoče jim za to niti ni mar.«

Potem pa se v isti sapi domislita gospe, ki se vedno ustavi in ju pozdravi. Hude čase preživlja zaradi moža, ki ga je pred kratkim zadela možganska kap. Kljub temu ob srečanju vedno odrine skrbi na stran in s Frankloma prisrčno, spoštljivo pokramlja, kot da bi sem zašla iz prijaznejših minulih časov, morda pa zato, ker se še vedno z vsem srcem drži nasvetov svete knjige.

Nakupovalci na Alser Straße, ki stiskajo k sebi nakupljeno blago, in dnevni vozači, ki brez misli hitijo mimo, si nikoli ne bi mislili, kdo sta ta postarana zaljubljenca ali kaj vse sta v svojem času videla. Kdo bi uganil, kje vse sta bila, kaj sta počela ali koliko pisem sleherni dan prispe na njun naslov, onadva pa nanja vsak dan odgovarjata? Tudi če bi se kaka dobra duša ustavila in jima prisluhnila, si najbrž nikoli ne bi mislila, da bi neverjetne zgodbe, ki jih pripovedujeta, lahko bile resnične. Kdo bi verjel, da tega moža neopazne rasti, ki se ne meni za gmotne dobrine, vabi medse visoka družba, da do njega čutijo globoko spoštovanje ponižni ljudje z vsega sveta, sovražijo pa ga zadrti prenapeteži, ki mu še zdaj, na stara leta, po telefonu grozijo s smrtjo?

In kdo neki bi verjel, da je njej rožni venec v njeni rjavi naramni torbi podaril papež Pavel VI. na zasebnem sprejemu, ki so ga priredili zanjo in za njenega judovskega soproga? Še bolj za lase privlečeno bi se vsem najbrž zdelo, da se je na to vse prej kot slavno žensko v daljni Braziliji nekoč zgrnila množica ponorelih oboževalcev in so z nje dobesedno trgali obleko, kot da bi pri nakradenih koscih blaga šlo za svetniške ali mučeniške relikvije.

Viktor Frankl, dunajski gospod starega kova, je navajen mestnega kaosa. Govori jasno in prepričano, hodi pa karseda

previdno, ker je že malodane slep. S pordelo, mladostno poltjo starost kar skrije. Prek obokanega čela se mu usipljejo valoviti, na sredinsko prečo in naravnost nazaj počesani beli lasje, le da jih ima zdaj ob strani nekoliko razmršene zaradi vedno vnovičnega snemanja očal. V višino meri kvečjemu dober poldrugi meter, kar pa v njegovi generaciji ni nič nenavadnega.

Oblači se bolj ali manj tradicionalno. Suknjič njegove modrosive obleke z zadajšnjim okrasnim pasom iz blaga nima ovratnika, kar je ostanek značilne avstrijske noše. Ohlapne hlače mu držijo pokonci pod suknjičem skrite naramnice. Pohodne čevlje z lepljenimi večplastnimi podplati ima že pošteno obrabljene. Odkar si je za popoldanski počitek snel kravato, ima belo srajco za vratom odpeto. Suknjični žep ob levi rami je rahlo nabrekel, ker je vanj spravil prekrasna očala za hojo po soncu; iz žepa kuka vrh zatemnjenih leč. Vendar se niti zdaj, na bleščečem soncu, ne spomni, da bi jih premenjal. Nasploh se zdi, da je dnevna vročina profesorja Frankla kar malce zdelala.

Od starega, avtohtonega Dunajčana, kar Frankl vsekakor je, bi človek pričakoval, da ga bo slišal zavijati v *vinerišu*, značilni dunajski govorici. Vendar se ta nakaže le tu in tam, čeprav zna Viktor, kadar hoče delovati komično, tudi krepko zarobiti po dunajsko. Sicer pa govori nemško zelo kultivirano, vendar vedno precizno in neizumetničeno, brez nepotrebnega besedičenja, brez praznih marenj in brez mašil. Vsak hip zlahka preklopi na malodane knjižno angleščino; tako ne govorijo niti mladi, posvetno ambiciozni Avstrijci. Namesto pogosto pretirane dunajske vljudnosti je pri njem opaziti presenetljivo mešanico odkritosti in prisrčnosti. Tu na ulici, četudi ima za občinstvo samo nas tri, je prav očarljivo šegav, dialog z njim pa je duhovit in inteligenten. Na lepem se vživi v vlogo burkeža in začne oponašati slavnega predavatelja s piskajočim glasom, pri tem pa toliko da se ne zaleti v mimoidočo žensko, ki se njegovemu nastopu raje umakne s poti. Komaj uide tej nevarnosti, že ponovno pograbi Ryana za roko in pomigne, naj postanemo in mu prisluhnemo.

»A ste že slišali tistega o dveh Izraelcih?« nam žuga, iz oči pa mu gleda navihana hudomušnost, ko začne razdirati šalo.

»Nekoč letita dva Izraelca z vojaškim letalom v Tel Aviv. Med poletom pilot oznani, da avion v Tel Avivu kljub vsemu ne bo imel postanka, ampak bodo brez prekinitev leteli naprej do Jeruzalema, da pa jima predlaga, naj na telavivsko letališče doskočita s padalom, češ da jim je to že naprej javil po radiu in jim naročil, naj ju ob doskoku pričaka džip.«

Frau Frankl stoji tik za možem in se v pričakovanju udarne poante že vnaprej muza. Viktor nadaljuje.

»Možakarja si torej oprtata vsak svoje padalo in na pilotov znak izskočita iz letala. Vendar se ne enemu ne drugemu padalo ne odpre. Vedno hitreje strmoglavljata zemlji naproti, takrat pa prvi drugemu reče: ›Tipično! Stavit grem, da nama tudi džipa niso poslali!‹«

Ob zadnji iztočnici Frankl povzdigne glas, in ko se ob zaključni poanti obrne vstran, mu obraz kar zažari. *Frau* Frankl pa z zaigranim ogorčenjem zavzdihne: »Včasih si rečem: če slišim ta vic samo še enkrat, me bodo polile solze.«

»Toliko bolje!« zavpije Frankl. »Potem ji bom jaz solze odpoljubil. Zdaj mi je torej treba le povedati to šalo, pa mi bo planila v jok in jo bom lahko spet poljubil!«

Frau Frankl se spakljivo nasmehne in odmahne: »Pustimo zdaj to.«

Ko zaplujemo spet v mirnejše vode, se v pogovor kmalu pritaknejo imena nekaterih Franklovih prijateljev. Ko Ryan sliši, da je bil Frankl prijatelj s pokojnim nemškim eksistencialistom Martinom Heideggerjem, obstane kot prikovan.

»Pa ja ne!« blekne Ryan, v istem hipu pa že zardi. Zadržuje se, da ne vpraša, kako je mogel biti človek, ki je preživel holokavst, prijatelj s Heideggerjem, ki je bil vendar nacist.

Pa nam Elly (zdaj namreč vztraja, da jo Ryan kliče tako) pove, da sta junaka njenega moža tudi škof Fulton Sheen[18] še

[18] Fulton John Sheen (1895–1979), ameriški katoliški nadškof, znan po svojih pridigah in svojih nastopih na radiu in televiziji. (Op. prev.)

iz zgodnjih časov ameriške črno-bele televizije in – ta pa že iz časov barvnega zaslona – kapitan Kenguru.[19]

Kako, prosim?

Tu ji v besedo vskoči Viktor: »Ja, res. Ne morem povedati, kako zelo sta mi všeč! Od obeh imam osebni avtogram. Vama lahko Elly pokaže. Vi, Ryan, ste najbrž premladi, da bi poznali škofa Sheena? Imel je čudovita, vsem razumljiva predavanja in si pri tem pomagal s šolsko tablo! Kadar koli sva bila v Ameriki, sem vedno gledal, kadar so po televiziji predvajali bodisi njega bodisi kapitana Kenguruja.«

Elly Viktorja vedno budno spremlja, kadar ta hodi poleg nje, čeprav zna biti Viktor hudo občutljiv, če mu hoče kdo nepovabljeno priskočiti na pomoč. Po rasti in telesni zgradbi sta si podobna, le da je ona oblečena zelo okusno in urejeno: nosi poletno obleko v toplih zemeljskih barvah, ki se lepo ujemajo z njenimi lasmi, ki so napol rjave, napol peščeno sive barve z rahlim nadihom rdeče, ob straneh pa že malce sivijo. Zdi se, kot da se ne zaveda svoje naravne miline. Oči se ji lesketajo in dnevna vročina ji ne pride do živega niti takrat, kadar se po dunajski navadi pritožuje čeznjo.

Nemščino, ki je njen materni jezik, govori z značilno *vineriško* intonacijo. Zelo dobro govori tudi angleško, kar je pri starejših, tudi univerzitetno izobraženih Avstrijcih, nenavadno. To je še presenetljivejše, ko Ryanu zaupa: »Prihajam iz revne družine in nisem imela možnosti študirati na univerzi.« V katerem koli jeziku že Elly govori, vselej govori naravno, brez dlake na jeziku. Včasih se zaloti, da je najbrž preveč neposredna, in v opravičilo brž reče: »Tega sicer ne bi smela reči, ampak ...« In potem to vseeno reče.

V hitropoteznem dvogovoru z Viktorjem Elly vseskozi drži korak z možem. Vedno nosi srce na dlani, o vsaki stvari brž razkrije vso globino svojih čustev in z zdravo kmečko logiko odkrito, čustveno doživeto pove vse, kar ji leži na duši. Zlahka

[19] Ameriška otroška televizijska nanizanka (1955–1984) po zamisli Boba Keeshana, ki je v njej tudi igral v naslovni vlogi. (Op. prev.)

jo spravite v smeh, najsibo v dekliški hihot ali histeričen krohot, ko človek že komajda lovi sapo. Kadar hoče Elly dopovedati kaj pomembnega, rada pretirava v besedi in kretnjah. In kadar je še posebno žalostna ali vesela, ji v oči rade navrejo solze in ji nemalokrat tudi stečejo čez rob.

Ko tako hodimo, se Elly obregne ob to, kako so nekateri grdi do Viktorja. Ko pa ji Viktor šegavo parira, smejé pritrdi ostroumnosti njegovega uvida. Sploh se ves čas gresta nekakšne igrice. On denimo spusti duhovito opazko in se potem v pričakovanju njene replike pobalinsko reži, ona pa se zasmeje, zavije z očmi in zmaje z glavo: »Kaj hočemo, je že tako.« Potem pa že spretno, da tega ne vidiš niti na odrskih deskah, preideta na naslednji besedni dvoboj, da se kar kreše.

Ravno ko z Alser Straße spet zavijemo levo, se Frankla spričkata osupljivo ostro – neusmiljeno se znata prepirati po nemško ali po angleško, odvisno od tega, kdo ju posluša. Ko prepir postaja vse glasnejši, je Ryan videti že hudo v skrbeh. Nič ne kaže, da bi kdo zmagoval, vsak neizprosno vztraja pri svojem. Potem pa ju premoti nekaj drugega in od prepira na mah odnehata, češ kaj bi iz muhe delali slona. Ryan ne ve, da Frankloma takšno prerekanje pomeni malodane umetnostno zvrst. Tudi kadar se zdi, da si bosta zdaj zdaj skočila za vrat, je to njun običajni rafalni način medsebojnega občevanja.

Ko spet zavijemo na Mariannengasse in se že bližamo njunemu domu, Ryan vpraša: »Zakaj pa vama poleg zvonca na vratih ne piše, kdo tukaj stanuje, tako kot imajo to vsi? Se mar skrivata pred ljudmi?«

»Pa kaj še!« odbije vedno budni Viktor. »Tablico z imenom so nama ukradli! Samo da izobesiva novo, že izgine, vedno znova. Ni, da bi človek verjel.«

Ker sta Frankla že pošteno utrujena, naju ne povabita, da bi se z njima vrnila v stanovanje. Torej bo treba iti narazen. Kljub utrujenosti zmoreta še toliko moči, da se nežno poslovita. Ostareli profesor nama previdno seže v roko, Elly pa naju oba z Ryanom stisne v objem.

»Lepo nama je bilo,« reče.

Preden Viktor odide, mi še zakliče: »Don, saj naju boste zjutraj poklicali? Če Bog da, se jutri spet vidimo. *Auf Wiedersehen*.« Potem vstopita v vežo in se z roko v roki odpravita proti šestim stopnicam, da ju počasi izgubiva iz vida, potem pa izgineta v dvigalo za dva.

Z Ryanom kreneva nazaj na Alser Straße in jo mahneva proti mestnemu središču na večerjo. Ryan se med hojo ves zatopi v misli. Potem me ustavi, jaz pa ga poslušam, ko na glas premleva o popoldanskem sprehodu s Frankloma. Očitno čustveno močno razvnet mi reče: »Ni prvič, da me je Frankl pripravil do tega, da sem se moral zamisliti. Že res, da en sam človek najbrž ne more spremeniti sveta, po drugi strani pa tudi nikamor ne prideš, če vse življenje misliš samo nase in se smiliš samemu sebi. Tudi jaz bi rad za koga naredil nekaj res vrednega, veliko premišljam o tem, kaj naj naredim s svojim življenjem. Nočem ga zapraviti tjavendan.«

I

Viktor Frankl

1905–1946